MUROD MUHAMMAD DO‘STNING “GALATEPAGA QAYTISH YOXUD SAODATMAND G‘AYBAROV” QISSASIDA INTERTEKSTUALLIK

Qosimova Gulsanam
Abdullayeva Tanzila
O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti talabalari.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24039612

Annotatsiya. *Maqolada Murod Muhammad Do‘stning “Galatepaga qaytish yoxud saodatmand G‘aybarov” qissasida intertekstuallik hodisasi tahlil qilinadi. Qissada mif va rivoyatlarga murojaat, diniy-falsafiy qarashlar, madaniy xotira hamda sovet davri mafkuraviy tasavvurlarining badiiy talqini o‘rganiladi. Turli matn va g‘oyalar o‘rtasidagi aloqalar G‘aybarov obrazining dunyoqarashi va asarning g‘oyaviy qatlamlarini ochishga xizmat qilishi yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *Murod Muhammad Do‘st, Galatepa, G‘aybarov, qissa, intertekstuallik, mif, rivoyat, madaniy xotira, badiiy talqin.*

Аннотация. *В статье рассматривается интертекстуальность в повести Мурада Мухаммада Доста «Возвращение в Галатепу, или Саодатманд Гайбаров». Анализируются обращения к мифам и преданиям, религиозно-философские представления, культурная память и художественное осмысление идеологических мифов советской эпохи. Показано, как взаимодействие различных текстов и идей помогает раскрыть мировоззрение Гайбарова и идейные уровни произведения.*

Ключевые слова: *Мурад Мухаммад Дост, Галатепа, Гайбаров, повесть, интертекстуальность, миф, предание, культурная память, художественная интерпретация.*

Abstract. *This article explores intertextuality in Murod Muhammad Do‘st’s novella “Return to Galatepa, or Saodatmand G‘aybarov.” It considers references to myths and legends, religious and philosophical ideas, cultural memory, and the literary interpretation of ideological myths from the Soviet era. The article discusses how interactions between different texts and ideas help reveal G‘aybarov’s worldview and the work’s ideological layers.*

Keywords: *Murod Muhammad Do‘st, Galatepa, G‘aybarov, novella, intertextuality, myth, legend, cultural memory, literary interpretation.*

Kirish

Intertekstuallik badiiy matnning boshqa matnlar, tarixiy xotira, mifologik tasavvurlar va madaniy kodlar bilan munosabatini anglatadi. Bunday aloqalar ochiq iqtibos, ishora, obrazlar o‘xshashligi, ramz yoki avvaldan tanish g‘oyaning yangi vaziyatda qayta talqin qilinishi orqali yuzaga keladi. Shu nuqtayi nazardan, Murod Muhammad Do‘stning “Galatepaga qaytish yoxud saodatmand G‘aybarov” qissasi o‘zbek nasrida matnlararo va madaniyatlararo qatlamlarni o‘rganish uchun e’tiborga molik asardir.

Qissa markazida Toshpo‘lat G‘aybarovning xotiralari, qishloq va shahar muhiti, do‘stlik, e’tiqod hamda ma’naviy tanlov masalalari turadi. Asar voqealari faqat alohida qahramonlar hayoti bilan cheklanmay, turli davrlarda shakllangan qarashlar va qadriyatlar o‘rtasidagi munosabatni ham ochadi.

Mif va rivoyatlarga murojaat

Qissadagi intertekstual qatlamning muhim ko‘rinishlaridan biri — mif va afsonalarning muhokama qilinishidir. G‘aybarovning ilmiy yig‘ilishdagi ma’ruzasi qadimgi kishilarning tasavvurlari haqida gapirish bilan boshlansa-da, mazmunan zamondoshlarning dunyoqarashi va e’tiqodiy qarashlariga ham daxldor bo‘lib boradi. Shu tariqa qadimgi miflar faqat o‘tmish haqida ma’lumot beruvchi hikoyalar emas, balki bugungi inson ongidagi qarama-qarshiliklarni anglash vositasiga aylanadi.

Mifologik materialning qissaga kiritilishi ikki vazifani bajaradi: birinchidan, qahramonlarning fikrlash doirasini namoyon qiladi; ikkinchidan, o‘quvchini rivoyat va afsonalarning zamonaviy hayotdagi ma’nosi haqida o‘ylashga undaydi. Qadimgi tasavvurlarni muhokama qilish jarayonida asardagi personajlar o‘zlari yashayotgan jamiyatning yashirin e’tiqodlari va mafkuraviy qoliplarini ham bilvosita ochib beradilar.

Mafkuraviy “mif” va tarixiy xotira

Asarda intertekstuallik faqat folklor yoki diniy rivoyatlar bilan cheklanmaydi. Qissa sovet davrining ijtimoiy-siyosiy qarashlari inqirozga uchragan muhitini tasvirlar ekan, rasmiy mafkura yaratgan tasavvurlarni ham o‘ziga xos “mif” sifatida talqin qilish imkonini beradi. Bunda “mif” tushunchasi yolg‘on hikoya ma’nosidagina emas, balki jamiyat ongida haqiqat sifatida qabul qilingan, biroq vaqt o‘tishi bilan shubha ostiga tushgan g‘oyalar tizimi ma’nosida namoyon bo‘ladi.

G‘aybarov va Samad obrazlari o‘rtasidagi farq ham ana shu qadriyatlar inqiroziga munosabatda ko‘rinadi. G‘aybarov milliy-ma’naviy xotira va qadriyatlar bilan qayta bog‘lanishga intiladi, Samad esa eski ideallarga bo‘lgan ishonch yo‘qolishini kengroq qadriyatlar tizimidan uzoqlashish bilan bog‘lab yuboradi. Bu qarama-qarshilik qissada tarixiy tajriba, madaniy xotira va shaxsiy mas’uliyat mavzularini o‘zaro bog‘laydi.

Diniy-falsafiy g‘oyalar bilan dialog

G‘aybarovning e’tiqod, mif va insonning ma’naviy mas’uliyati haqidagi fikrlari qissaga diniy-falsafiy mazmun olib kiradi. Bunday munozaralar qahramonlar o‘rtasidagi oddiy bahs doirasidan chiqib, insonning qadriyatlar bilan munosabati, ishonchning yo‘qolishi va hayotiy mezonlarni qayta belgilash masalalariga ulanadi. Shu jihatdan asar boshqa falsafiy matnlar va g‘oyalar bilan bilvosita muloqotga kirishadi.

Intertekstual tahlilda muhim jihat shuki, har qanday o‘xshash g‘oyani to‘g‘ridan-to‘g‘ri iqtibos deb talqin qilish mumkin emas. Qissadagi falsafiy ishoralar, mif haqidagi mulohazalar va sovet mafkurasiga doir qarashlarni tahlil etishda ularning matndagi vazifasi hamda qahramonlar nutqida qanday ma’no kasb etishiga e’tibor qaratish lozim.

Kompozitsiya va xotira orqali matnlararo bog‘lanish

Qissaning xotiralarga tayanadigan kompozitsiyasi ham intertekstual o‘qishga imkon beradi. G‘aybarovning bugungi kechinmalari o‘tmishdagi voqealar, qishloq hayoti, tanishlar va turli suhbatlar bilan bog‘lanib, bir-birini sharhlovchi epizodlar tizimini yuzaga keltiradi. Har bir xotira mustaqil voqea sifatida ko‘rinsa-da, umumiy mazmunda qahramonning o‘zligini anglashi va qadriyatlar haqida xulosa chiqarishiga xizmat qiladi.

Shu tariqa Galatepa oddiy makon bo‘lishdan tashqari, xotira, milliy muhit va ma’naviy tayanch ramziga aylanadi.

Qaytish motivi esa faqat geografik harakatni emas, balki qahramonning o‘z ildizlari va qadriyatlari bilan qayta yuzlashishini anglatadi. Bu ramziy qatlam qissadagi madaniy ishoralar va tarixiy xotirani yagona g‘oyaviy tizimga birlashtiradi.

Xulosa

Murod Muhammad Do‘stning “Galatepaga qaytish yoxud saodatmand G‘aybarov” qissasida intertekstuallik mif va rivoyatlar, diniy-falsafiy munozaralar, sovet davri mafkuraviy tasavvurlari hamda madaniy xotira bilan bog‘liq qatlamlarda namoyon bo‘ladi. Ushbu qatlamlar qahramonlar dunyoqarashini ochish, jamiyatdagi qadriyatlar inqirozini ko‘rsatish va insonning o‘z ma’naviy tanlovi uchun mas’uliyatini ta’kidlashga xizmat qiladi.

Qissadagi matnlararo aloqalar tayyor g‘oyalarni takrorlashdan ko‘ra, ularni yangi tarixiy va ruhiy sharoitda qayta ko‘rib chiqishga undaydi. Shu sababli asarni intertekstual nuqtayi nazardan o‘rganish uning kompozitsion o‘ziga xosligi, falsafiy teranligi va milliy-ma’naviy xotira bilan munosabatini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muhammad Do‘st, M. Galatepaga qaytish. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1983.
2. “Murod Muhammad Do‘stning ‘Galatepaga qaytish’ qissasidagi ikki obraz tahlili”. Xurshid Davron kutubxonasi. https://kh-davron.uz/yangiliklar/murod-muhammad-dostning-galatepaga-qaytish-qissasidagi-ikki-obraz-tahlili.html
3. “Galatepaga qaytish”. ZiyoNET elektron kutubxonasi. https://library.ziyonet.uz/uz/book/100225
4. “Galatepaga qaytish” qissasi uchun yozilgan taqrizlar. https://telegra.ph/Taqriz-07-08
5. Eshonqul, N. “Otdan tushmagan yozuvchi”. Ziyouz. https://ziyouz.uz/matbuot/hozirgi-davr-matbuoti/nazar-eshon-ul-otdan-tushmagan-yozuvchi/